

УДК 392.51

Максим Пилипак

«Інститут стратегічних досліджень Республіки Башкортостан»,
кандидат історичних наук (Росія)

**Локальні особливості весільної обрядовості українців Республіки Башкортостан
(на прикладі Альшеївського та Аургазинського районів)**

Анотація. Стаття присвячена дослідженню особливостей весільної обрядовості українців Республіки Башкортостан за матеріалами експедиційних записів автора здійснених у 2012-2016 роках, а також на основі аналізу наукової літератури, присвяченої цій проблематиці. Результатом проведеного дослідження є збір цінного фольклорно-етнографічного матеріалу в 5 районах Республіки Башкортостан. Загальна кількість опитаних респондентів склала понад 100 осіб.

Ключові слова: весільна обрядовість, експедиція, традиційна культура, весільна атрибутика, регіонально-локальна специфіка, трансформація.

Науковий інтерес до вивчення весільної обрядовості українців Республіки Башкортостан, як малої етнічної групи в умовах поліетнічного середовища, пов'язаний з сучасними етнічними процесами і зникненням традиційних форм культури.

За кілька останніх років автору в складі фольклорно-етнографічних експедиції вдалося зібрати матеріал в декількох районах Башкортостану, а саме: Альшеївському [16], Стерлітамакському, Аургазинському (2012 р.), Міякинському (2013 р.), Уфимському і Чишминському (2016 р.). У результаті даних експедиційних виїздів був зафіксований матеріал по весільній обрядовості в понад 30 українських селах.

Метою дослідження є аналіз і виявлення локальних особливостей весільного обряду українців Республіки Башкортостан. Аналіз наукової літератури та архівних матеріалів дозволив зробити висновок, що інтерес до вивчення весільної обрядовості українців Башкортостану проявляли вчені-етнологи [1] і фольклористи, [2;11;12;13], які внесли вагомий вклад у вивчення проблематики. Водночас, зібрані нами польові записи підтверджують актуальність і наукову значимість вивчення весільної обрядовості на сучасному етапі.

Експедиційні матеріали показали, що українське весілля в досліджуваному регіоні традиційно складається з трьох етапів: передвесільного, власне весільного і післявесільного.

За традицією починалося весілля із сватання.

Традиційно сватати дівчину йшов батько нареченого і староста. Як правило, виступити в ролі старости запрошували близького родича – брата або дядька, який добре вмів жартувати, був балакучим. Варто відзначити, що часто староста, демонструючи свою винахідливість і гумор, міг починати розмову на будь-яку тему, поступово в розмові переходячи до основної мети візиту. У зв'язку з цим, під час сватання, нерідко спостерігалася певна варіативність у зверненні до господарів будинку. Так, у селі Золотоношка Стерлітамакського району замість традиційної промови про овечку могли почати розмову про голубку: «Ось ми йшли, а тут у вас голубка сіла на кришу, а в нас такий голуб єсть!» [5].

Участь у сватанні близьких родичів підтверджує пісня, зафіксована вченими в другій половині ХХ століття:

*Ой молодий Іване! (2)
Сватаєм тобі хороше,
Ой при отці, при матіноньці,
При всій життя без родиноньці [11].*

Традиційно знаком згоди на шлюб виступав обмін хлібом-сіллю між сватами та батьками нареченої. Варто відзначити, що в традиційному весільному обряді українців після того, як дівчина прийняла хліб, вона повинна перев'язати сватів рушниками, а молодому – піднести хустку [14]. На питання: «Був такий звичай у Вас?» Респонденти-переселенці, посилаючись на погане матеріальне становище в повоєнні роки, стверджували про його відсутності: «По ходу весілля пов'язували дружків рушниками, а на сватанні нет» [8].

Як показав польовий матеріал, бували випадки, коли дівчину йшли сватати без попередження. Якщо дівчина не погоджувалася виходити заміж, то хліб принесений сватами повертали.

Респонденти стверджують, що ще в повоєнний час в українських переселенців збереглася давня традиція, згідно з якою наречена під час сватання не була присутня, а перебувала в сусідній кімнаті або іншому місці: «Замуж я вишла в 1960 році, 10 січня. Свадьба тоді була настояща – українська! Приходили мене сватати женіх з дружками (одружені чоловіки – М.П.)

.....
з хлібом, горілкою, шуткували... Я сховалася, а потім вже мене покликали. Дала согласіє» – згадує Багуля Г.В. [8]. Згодом ця традиція вийшла з побуту. У цей день домовлялися про дату весілля і кількість гостей.

Через деякий час після сватання наречений і наречена запрошували на весілля гостей. Так, в Альшеївському районі, наречена запрошувала на весілля тільки одну дружку, а інших гостей запрошував хтось із рідних, наприклад, тітка [4; 8].

На відміну від Альшеївського, у Стерлітамакському районі запрошувати на весілля наречена їздила разом з подругою (дружкою) [7]. Дослідження показало, що в деяких районах аж до початку 80-х рр. ХХ ст. під час запрошення на весілля в одязі нареченого і нареченої збереглися окремі елементи народного костюму – вишита сорочка, вінок зі стрічками [8; 6]. У селі Степанівка Аургазинського району традиція запрошувати на весілля у вінку побутовала до кінця семидесятих років ХХ ст. : «*Валя Мікіленкова последня ходила у вінку і дівчат збирала. Послі неї всьо вже – ніхто*» [10].

Перед весіллям, в п'ятницю, пекли коровай.

Традиційно для виготовлення короваю запрошували заміжніх жінок, які добре жили в шлюбі, мали дітей: «*Коровай пекли тьотки. Розведеним пекти коровай запрещалось*» [4]; «*У п'ятницю пекли – паляниця, розукрашували і місила та, хто ни вдова, а шо мужик є*» [7]. Крім короваю пекли ще й шишки, які потім роздавали. Респонденти згадують, що по тому, яким виходив коровай, примічали, як будуть жити молоді. Навіть коли він не дуже вдавався, пекти новий було заборонено: «*Перед свадьбою пекли коровай. Старалися, шоб коровай получився хароший, перепікати нельзя було*» [4].

Більшість традицій пов'язаних з випіканням обрядового хліба – короваю, зберігалися в українських переселенців до середини ХХ ст. На сучасному етапі дослідження коровай або дивень готують дуже рідко, часто замість нього випікають звичайний хліб, а під впливом башкир і татар – «курник». «*Наші діти замуж виходили – не сильно коровай пекли, тепер вже все покупне*» – зазначила Коваленко М.М. [9].

Наступним передвесільним етапом був дівич-вечір.

Традиційно напередодні весілля в будинку нареченої збиралися її подружки – дружки:

*Вимітай, братику, новий двір,
Застелай, сестриця, тесів стіл,
Так печи, матюнко, пироги,
Так печи, матюнко, на меду,
Я ж тобі дружочок наведу.
Наведу в хату ще й сіни,
Щоб мої дружочки все (всі) сіли* [11].

За традицією дівич-вечір проходив у суботу: «*В суботу починалися «дружбини» – гуляли, танцювали, співали*» [8]; «*У суботу перед свадьбою були дружбини. Приходили ввечері дівчата, робили вінки, співали*» [9].

Також на дівич-вечорі дружки робили гільце. У росіян – «репей». Такий термін вживають і українці: «*У жениха наряжали сосну – репей. Украшали його конфетами. В кінці свадьби його розбирали, а у нівєсти була «квітка», перев'язана червоною лентою, яку вставляли в калач*» [8].

У селі Золотоношка дівич-вечір має локальну назву «дівичичер». Тут до нареченої приходили її подружки і наречений з боярином. У цей вечір, крім весільного деревця для нареченої, робили букетик для молодого, який чіпляли йому до жакета.

У неділю починалося саме весілля. Товариші нареченого прикрашали весільний поїзд молодого стрічками, квітами, чіпляли дзвіночки до упряжі. Після цього молодий відправлявся до молодої. Зазвичай по дорозі йому влаштовували різні перешкоди, вимагали викуп. Відкупившись, наречений заходив до хати, де поруч з нареченою сидів її «охоронець» – молодший брат, з палицею в руках і продавав сестру: «*продавав брат, а в других – «малаї*» (М.П. – діти), *маленькі. Просяють там, шоб денєг дали. Торгуюця, шоб дорожче «продати*» [9].

Після викупу молоді вирушали до церкви або в сільську раду розписуватись. Згідно з традицією батьки благословляли молодих хлібом-сіллю та іконою.

Після вінчання або розпису молоді поверталися на обід, на якому подавали традиційні українські холодні і гарячі весільні страви: борщ, капуста, капуста. Як правило, останнім блюдом на весіллях був кисіль, який виступав символом завершення застілля.

Давнім весільним обрядом, який існував в українських селах Республіки Башкортостан до середини ХХ ст. було прощання молоді з молодію: «*Після обіду молодьож прощалась з нівєстою і на свадьбі більше не гуляла*» [8].

Драматичним моментом у весільному обряді було пов'язування нареченої, оскільки вона прощалася з дівоцтвом, отримувала статус жінки. З нареченої знімали вінок, пов'язували голову хусткою.

Наступним етапом у весільному обряді було проводження молодої в дім молодого. За традицією мати давала дочці придане: *«Мені на свадьбу подарували ярку, а потім оказалось, що то баран. Чотири подушки у мене було, три одіяла, дві простині. По обичаю придане треба було викупити у свах молодої. При цьому шуткували, що комод не проходить в двері. Для того, щоб він проліз, наливали горілки. Потім все це грузили на сані і їхали до молодого. Більше зажиточні давали в придане овець, яких забирали після свадьби»* [8].

Записи польового матеріалу показали, що до середини ХХ століття в весільному обряді українців села Казанка Альшеївського району існували звичаї, що стосуються перевірки цноти молодої. Варто зазначити, що на території України такі обряди зникли набагато раніше або зустрічаються спорадично [15].

Післявесільні звичаї пов'язані з шануванням батьків обох молодих з нагоди одруження сина (дочки), а також з входженням невістки в сім'ю чоловіка. Як показали польові записи, в українців-переселенців найвиразніше представлена циганщина і купання батьків нареченої: *«Цигани шуткували, садили сватів у тачку і везли купати в калюжах, в річці. Веселяться і співають»* [9]. Про побутування у минулому давнього обряду переважа згадали респонденти в Альшеївському районі: *«Раньше ше ходили – «перезва» називаїця – від нівести до жениха, а потом – від жениха до нівести – вся свадьба. А зараз – прекратилось»* [3].

В усіх досліджуваних населених пунктах третій день весілля проходив у жартівливій формі: *«Первий день ми гуляім в жениха, на другий день у нівести, а на третій день у нас саме таке – замічательне, те що до сих пор в нас сохранилось! У нас колок забиваїмо, курей крадемо – ходимо цілу ніч, батьків катаїмо, стіраїмо, поварів смалимо»* [5].

Таким чином, аналіз наукової літератури та експедиційні записи показали, що весільний обряд українців Республіки Башкортостан у процесі тривалої етнокультурної взаємодії з представниками інших етносів істотно трансформувалася. Заразом і на сучасному етапі дослідження побутують основні етапи весілля, традиційні назви його головних учасників, а також цілий ряд локальних обрядових дій.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Бабенко В.Я. Украинцы Башкирской ССР: поведение малой этнической группы в полиэтничной среде. Уфа, 1992. 260 с.
2. Брянцева Л.И. О взаимосвязях русского и украинского свадебного фольклора современной Башкирии // Фольклор народов РСФСР. Уфа, 1975. С.181–186.
3. Експедиційні записи Пилипака М.А. і Чернієнко Д.А. від Марченко (Бабченко) В.К. в с. Казанка Альшеївського району Республіки Башкортостан, липень 2012 р.
4. Експедиційні записи Пилипака М.А. і Чернієнко Д.А. від Марченко Р.А. в с. Казанка Альшеївського району Республіки Башкортостан, липень 2012 р.
5. Експедиційні записи Пилипака М.А. від Головань В.Ф. в с. Золотоношка Стерлітамакського району Республіки Башкортостан 21.10.2012 р.
6. Експедиційні записи Пилипака М.А. від Педаш Л.П. в с. Золотоношка Стерлітамакського району Республіки Башкортостан, жовтень 2012 р.
7. Експедиційні записи Пилипака М.А. від Сморщок В.П. в с. Золотоношка Стерлітамакського району Республіки Башкортостан, жовтень 2012 р.
8. Експедиційні записи Пилипака М.А. і Чернієнко Д.А. від Багулі Г.В. в с. Казанка Альшеївського району Республіки Башкортостан, липень 2012 р.
9. Експедиційні записи Пилипака М.А. і Чернієнко Д.А. від Коваленко М.М. в с. Казанка Альшеївського району Республіки Башкортостан, липень 2012 р.
10. Експедиційні записи Чернієнко Д.А. від Калитай (Сохненко) З.Г. в с. Степанівка Стерлітамакського району Республіки Башкортостан, липень 2012 р.
11. Завези од мене поклон в Україну...Фольклор українців Башкортостану. Уфа: Изд-во Филиала МГОПУ им. М.А. Шолохова в г. Уфе, 1999. 167 с.
12. Карпунин И.Е. Фольклорно-этнографические взаимовлияния свадеб русских и украинцев Башкортостана (по наблюдениям и записям 1950 – 1990 гг.) // Украина. Башкортостан: связь времен. Уфа, 2001. С. 92–110.
13. Песенный фольклор украинских переселенцев в Башкирии / Сост. В.Я. Бабенко, Ф.Г. Ахатова. Киев–Уфа : Изд-во «Музична Україна», 1995. 240 с.
14. Пилипак М.А. Українське весілля Східного Поділля середини ХХ – початку ХХІ століття: монографія. – К. : ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України; Уфа : Уфимська філія МДГУ ім. М. О. Шолохова, 2015. 210 с.
15. Украинцы / отв. ред. Н.С. Полищук, А.П. Пономарев. – М. : Наука, 2000. 535 с.
16. Черниенко Д.А., Пилипак М.А. Село Казанка и украинцы Альшеевского района. К 120-летию села Казанка, 30-летию народного украинского фольклорного ансамбля «Чаровницы » / общ. ред. В.Я. Бабенко. Уфа: ИЦ Уфимского филиала МГУ им. М.А. Шолохова, 2012. 134 с.

Максим Пилипак

Институт стратегических исследований Республики Башкортостан,
кандидат исторических наук (Россия)

**Локальные особенности свадебной обрядности украинцев Республики Башкортостан
(на примере Альшеевского и Аургазинского районов)**

Аннотация. *Статья посвящена исследованию особенностей свадебной обрядности украинцев Республики Башкортостан по материалам экспедиционных записей автора осуществленных в 2012-2016 годах, а также на основании анализа научной литературы посвященной данной проблематике.*

Результатом проведенного исследования является сбор ценного фольклорно-этнографического материала в 5 районах Республики Башкортостан. Общее количество опрошенных респондентов составило более 100 человек.

Ключевые слова: *свадебная обрядность, экспедиция, традиционная культура, свадебная атрибутика, регионально-локальная специфика, трансформация*

ABSTRACT

Maksym Pylypak

"The Institute of strategic studies of the Republic of Bashkortostan»,
candidate of historical Sciences (Russia)

**Local features of the wedding ceremony of Ukrainians Republic of Bashkortostan
(on the example of Alseyevsky and Aurgazin districts)**

The article is devoted to the study of the features of wedding ceremonies of the Ukrainians of the Republic of Bashkortostan based on the materials of the expeditionary records of the author carried out in 2012-2016, as well as on the basis of analysis of scientific literature, which devoted to this problem.

The main purpose of the study is to analyze, detect and fix the local features of the wedding ceremony of Ukrainians in the context of the political and the ethnic environment. The object of the survey was rural settlements in historic places of compact settlement of Ukrainians in the territory of Bashkortostan (southwest, western and central parts of the republic). The result of the research is the collection of valuable folklore and ethnographic material of 5 districts of the Republic of Bashkortostan. The total number of interviewed respondents was more than 100 people. According to the results of expeditionary trips it became possible to find out that in addition to a number of well-known Ukrainian customs, wedding ceremonies of Ukrainians of Bashkortostan are characterized by regional-local specificity, which is directly connected with the territory origin ukrainian villages, namely, Podolsk, Chernigov, Kyiv, Kharkiv and Poltava provinces. The research showed that the structure of the wedding ceremony of Ukrainians, in the process of long-term ethnocultural interaction with representatives of other ethnic groups, was substantially transformed. At the same time, in most researched settlements, there were recorded the main stages of the wedding such as: inviting guests, cooking a lamb and a wedding tree, dressing up a bride with a scarf, meet the bride in a man's house. At the present stage of the study, the use of traditional wedding attributes, the names of its main participants, folk texts accompanying the rite, as well as beliefs and magic actions related to the prediction of future family life, have survived.

Key words: wedding ceremony, expedition, traditional culture, wedding attributes, regional-local specificity, transformation.

REFERENCES:

1. Babenko V.Ya. *Ukraintsy Bashkirskoy SSR: povedenie maloy etnicheskoy gruppy v polietnichnoy srede.* Ufa, 1992. 260 s.
2. Bryantseva L.I. *O vzaimosvyazyakh russkogo i ukrainskogo svadebnogo folkloru sovremennoy Bashkirii // Folklor narodov RSFSR.* Ufa, 1975. – S.181–186.
3. *Ekspedycijni zapysy Pylypaka M.A. i Chernijenko D.A. vid Marchenko (Babchenko) V.K. v s. Kazanka Aljshejivskogho rajonu Respubliky Bashkortostan, lypenj 2012 r.*

4. Ekspedycijni zapysy Pylypaka M.A. i Chernijenko D.A. vid Marchenko R.A. v s. Kazanka Aljshejivskogho rajonu Respubliky Bashkortostan, lypenj 2012 r.
5. Ekspedycijni zapysy Pylypaka M.A. vid Gholovanj V.F. v s. Zolotonoshka Sterlitamaksjkogho rajonu Respubliky Bashkortostan 21.10.2012 r.
6. Ekspedycijni zapysy Pylypaka M.A. vid Pedash L.P. v s. Zolotonoshka Sterlitamaksjkogho rajonu Respubliky Bashkortostan, zhovtenj 2012 r.
7. Ekspedycijni zapysy Pylypaka M.A. vid Smorshhok V.P. v s. Zolotonoshka Sterlitamaksjkogho rajonu Respubliky Bashkortostan, zhovtenj 2012 r.
8. Ekspedycijni zapysy Pylypaka M.A. i Chernijenko D.A. vid Baghuli Gh.V. v s. Kazanka Aljshejivskogho rajonu Respubliky Bashkortostan, lypenj 2012 r.
9. Ekspedycijni zapysy Pylypaka M.A. i Chernijenko D.A. vid Kovalenko M.M. v s. Kazanka Aljshejivskogho rajonu Respubliky Bashkortostan, lypenj 2012 r.
10. Ekspedycijni zapysy Chernijenka D.A. vid Kalytaj (Sokhnenko) Z.Gh. v s. Stepanivka Stjerlitamaksjkogho rajonu Respubliky Bashkortostan, lypenj 2012 r.
11. Zavezy od mene poklon v Ukrajinu...Foljklor ukrajinciv Bashkortostanu. Ufa: Izd-vo Filiala MGOPU im. M.A. Sholokhova v g. Ufe, 1999. 167 s.
12. Karpukhin I.Ye. Folkloro-etnograficheskie vzaimovliyaniya svadeb russkikh i ukraintsev Bashkortostana (po nablyudeniyam i zapisyam 1950 – 1990 gg.) // Ukraina – Bashkortostan: svyaz vremen. Ufa, 2001. S. 92–110.
13. Pesenny folklor ukrainskikh pereselentsev v Bashkirii / Sost. V.Ya. Babenko, F.G. Akhatova. Kiev–Ufa : Izd-vo «Muzychna Ukrajin», 1995. 240 s.
14. Pylypak M.A. Ukrajsjke vesillja Skhidnogho Podillja seredyny XX –pochatku XXI stolittja: monoghrafija. K. : IMFE im. M. T. Ryljsjkogho NAN Ukrajinu; Ufa : Ufymsjka filija MDGhU im. M. O. Sholokhova, 2015. 210 s.
15. Ukraintsy / otv. red. N.S. Polishchuk, A.P. Ponomarev. M. : Nauka, 2000. 535 s.
16. Chernienko D.A., Pilipak M.A. Selo Kazanka i ukraintsy Alsheevskogo rayona. K 120-letiyu sela Kazanka, 30-letiyu narodnogo ukrainskogo folklornogo ansamblya «Charovnitsy » / obshch. red. V.Ya. Babenko. Ufa: ITs Ufimskogo filiala MGGU im. M.A. Sholokhova, 2012. 134 s.

Статтю подано до редколегії 14.02.2018 р.